

Jiří Fojtík

Vznik environmentální politiky

První ekologické problémy byly spojeny s růstem populace a deforestací způsobenou poptávkou po nové zemědělské půdě. To se v Evropě projevilo nejvíce v 15. století, kdy bylo na západě vykáčeno okolo 90 % všech lesů. Začaly první snahy o znovuzalesnění, převažovaly jehličnany, z důvodu rychlejšího růstu k uspokojení poptávky po materiálu a palivech. Postupné zlepšení situace při zavedení nových paliv (uhlí, ropa).

Viditelné dopady člověka na přírodní prostředí započaly během průmyslové revoluce. Spalování paliv vedlo k rychlému zhoršení ovzduší ve městech a nárůstu souvisejících onemocnění. Postižená města se tento problém snažila částečně vyřešit přesunem problémového průmyslu dál od center a došlo k vytváření chudinských průmyslových periferií. S rozvojem železniční infrastruktury docházelo ke snižování dopravních nákladů a rozptýlení průmyslu dále od měst. To vedlo k nižší koncentraci znečištění, avšak úroveň znečištění stále narůstala.

Tento jev kulminoval po druhé světové válce s rostoucí populací a její životní úrovní. Příkladem je situace ve Velké Británii, kde „Velký Londýnský Smog“ v roce 1952 zabil okolo dvanácti tisíc lidí. Stále zhoršující se situace ve všech velkých anglických městech vedla vládu v roce 1956 k přijetí zákona na ochranu ovzduší „Clean Air Act“.

Clean Air Act

Určoval oblasti se zákazem uhelného vytápění a podporoval přechod na elektrické a plynové vytápění domů. Nařizoval přesun uhelných elektráren mimo města a také určoval minimální výšku komínů. (Legislation.gov.uk, 2017)

Následkem britského příkladu se podobná environmentální legislativa začala objevovat v ostatních evropských zemích. Spíše, než na snižování produkce znečištění šlo však spíše o minimalizaci následků formou rozptýlení producentů znečištění dál od center. Jednou ze zmiňovaných strategií bylo určení minimální výšky komínů, což vedlo ke kumulaci dálkového znečištění formou kyselých dešťů a nutnosti formulace přeshraniční spolupráce. (Šimíčková)

Veřejná iniciativa

V průběhu 60. let narůstala iniciativa zaměřující se na problémy způsobené populační explozí a ekonomickým růstem, jak ze strany odborníků, tak laické veřejnosti. Došlo ke tvorbě mnoha publikací a spolků, které si získaly celosvětový ohlas.

Skupina 172 vědců z 19 zemí se obrátila na OSN s výzvou, aby podniklo kroky ke zpomalení, resp. zastavení populační exploze.

Rachel Carsonová „Mlčící jaro“ (Silent Spring, 1962) - kniha zabývající se důsledky obrovského nárůstu použití pesticidů v zemědělství, varuje před dopady pesticidů na živočišné druhy a lidské

zdraví. Na základě výsledků výzkumů prokazuje nereálnost představ o neomezené absorpční kapacitě prostředí.

1963 - Zahájení Mezinárodního biologického programu za účasti řady zemí. V jeho průběhu byl shromážděn obrovský soubor dat, který byl významným zdrojem rozvoje vědecky založeného environmentalismu.

1967 - Založení Environmentálního ochranného fondu s cílem dosáhnout zákaz používání **DDT** (Insekticid) soudní cestou.

Paul Ehrlich „Populační bomba“ (Population Bomb, 1968) – kniha která se zabývá vazbami mezi růstem světové populace, čerpáním zdrojů a životním prostředím.

Garett Hardin „Tragédie společného“ (The Tragedy of the Commons, 1968) – kniha hovořící o nereálnosti chápání společných statků (voda, vzduch, půda) jako soukromých statků. Uživatelé, a hlavně znečišťovatelé by měli mít odpovědnost za své chování a měla by být vytvořena daňová politika, která by motivovala znečišťovatele přejít na čistič formu produkce.

Římský klub (Club of Roma) 1968

Založen italským průmyslníkem Aureliem Pecceim a skotským vědcem Alexanderem Kingem. Sdružuje vědce, podnikatele a veřejné činitele, podporující výzkum globálních problémů současnosti a budoucnosti.

Limity růstu (Limits to growth, 1972)

Varovná prognóza zabývající se vytvořením matematického modelu beroucího v potaz růst obyvatelstva, průmyslovou výrobu, zemědělskou výrobu, zásoby a čerpání přírodních zdrojů a znečištění ŽP. Stanovení požadavku „nulového růstu“, jehož implementace je však nereálná.

Aby se předešlo tomuto vývoji, formulovali autoři následující podmínky:

- stabilizace obyvatelstva (vyrovnáním porodnosti a úmrtnosti),
- stabilizace investic do roku 1990, poté jen prostou reprodukci,
- snížení spotřeby přírodních zdrojů na čtvrtinu na jednotku výroby,
- změny struktury HDP (od materiální spotřeby ke službám),
- snížení rozsahu znečišťování prostředí na 1/4 roku 1970,
- prodloužení životnosti předmětů dlouhodobé spotřeby,
- přesuny v investicích – růst podílu investic do kvality půdy.

(Meadows, a další, 1972)

1974 - *Mankind at the Turning Point* – implementace sociálních a technických dat pro zpřesnění odhadu. Byly zjištěny optimistější výsledky než u původní zprávy.

Mezinárodní iniciativa

1972, Stockholm – Konference o životním prostředí a rozvoji

Konflikt mezi vyspělými zeměmi prosazují omezování a kontrolu rozvojových zemí v rámci snižování dopadů na životní prostředí a rozvojovými zeměmi vinícími ze znečištění hlavně vyspělé země. Prohlášení že za znečištěním stojí chudoba a je potřeba podporovat ekonomický růst k jeho zamezení. Došlo k přijetí právně nezávazné **Deklarace o životním prostředí**, která vytyčila 26 principů environmentální politiky.

1971, Ramsarská úmluva – o ochraně mokřadů mezinárodního významu

1973, Washingtonská úmluva – o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin

1979, Bernské úmluvy – zahrnovaly Úmluvu o ochraně evropské fauny a flóry a Úmluvu o ochraně stěhovavých ptáků a volně žijících živočichů

1979, Ženevská úmluva – o dálkovém znečišťování ovzduší přesahujícím hranice států

Vývoj v 80. letech

Ačkoliv se v předchozím desetiletí mnohé státy zavázaly k ochraně ŽP a pomoci rozvojovým zemím, realita se vyvíjela poněkud odlišně. V Evropě se neustále prohluboval rozdíl mezi západem a východem, což na konci desetiletí vedlo k pádu Berlínské zdi a postupnému rozpadu Sovětského svazu. Ve většině rozvojových zemí se nepodařilo implementovat ani základní opatření na ochranu ŽP a s rostoucí populací a ekonomickou aktivitou docházelo k prohlubování lokálních problémů. Obecně se dá tvrdit, že ke zlepšení došlo jen v západním světě, a to významně také díky outsourcingu znečišťujícího průmyslu do rozvojového světa. (Šimíčková)

„Strategie zachování světa“ (WSC-World Conservation Strategy)

Strategie Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů (**IUCN**), která se snažila se svou výzvou přimět státy k tvorbě národních strategií k udržení a ochraně ŽP. Je zde poprvé uveden návrh udržitelného rozvoje. Jako hlavní cíle této strategie bylo ustanoveno:

- Udržování nejdůležitějších ekologických procesů
- Udržování genetické informace všech druhů
- Udržitelné využití všech společenstev a ekosystémů.

(IUCN, 1980)

Světové komise pro prostředí a rozvoj (WCED)

Zřízena v roce 1983 za účelem přezkoumat kritický stav životního prostředí a formulovat globální program proměny. Roku 1987 předložila závěr svého čtyř letého zkoumání v podobě zprávy „Naše společná budoucnost“ (Our Common Future). V této práci byla ustanovena potřeba přechodu na „trvale udržitelný rozvoj“, který je zde definován:

„jako takový, který zajišťuje uspokojování základních potřeb současné generace, aniž by zhoršil podmínky pro uspokojování potřeb generací budoucích.“

Pro jeho dosažení byl sestaven seznam základních podmínek:

- oživit růst
- změnit kvalitu růstu
- uspokojit základní potřeby, pokud jde o pracovní příležitosti, výživu, energii, vodu a hygienická zařízení
- zajistit udržitelnou úroveň populace
- uchovat a posílit základnu zdrojů
- spojovat ekologická a ekonomická hlediska při rozhodování.

(WCED, 1987)

Úmluva o ochraně ozónové vrstvy

V 70. letech vrůstaly obavy z poškozování ozónové vrstvy a státy zaváděly regulace na produkci CFC (Chlor-fluorované uhlovodíky). Ty se zprvu jevily jako účinné, ale posléze zase začalo znečištění narůstat, hlavně zásluhou soukromého sektoru. Roku 1981 byla ustanovena pracovní skupina, která měla za úkol vytvořit rámcovou globální úmluvu na ochranu ozónové vrstvy.

K podpisu výsledné smlouvy došlo 22.3.1985 ve Vídni, pod záštitou programu OSN pro životní prostředí (UNEP). V platnost vstoupila 22.9.1988. Jeho nedostatkem bylo nezavedení žádných konkrétních opatření ani regulace. Nebyly uvedeny ani žádné konkrétní poškozující látky a jejich zákazy.

Kvůli těmto nedostatkům a prvnímu zaznamenanému výskytu ozónové díry byl dne 19.9.1987 podepsán Montrealský Protokol. Státy se v tomto prováděcím protokolu zavázaly regulovat spotřebu škodlivých látek, tak aby nepřekročila spotřebu v roce 1986. Tento závazek byl poději několikrát rozšířen. (Šimíčková)

Vývoj v 90. letech

Narůstající zájem o životní prostředí jak z řad veřejnosti, tak politiků, vedl k tlaku na tvorbu environmentálních politik na úrovni jednotlivých států. Velkou změnu v tomto vývoji přinesl rozpad Sovětského Svazu. To přineslo jak pozitivum v podobě prohloubení mezinárodní spolupráce, tak negativum v upřednostňování ekonomického růstu před ochranou životního prostředí. Velký dopad měly také konflikty v této době, jako občanská válka v Jugoslávii, nebo válka v Perském zálivu. Zde docházelo k značnému znečištění při zapalování ropných vrtů a vypouštění ropy do moře. Velkou roly sehrály také přírodní katastrofy a nemoci jako AIDS, které odváděly pozornost od environmentálních problémů. (Šimíčková)

Rio 1992

Po více jak dvou letech plánování došlo 3. až 14.7.1992 ke „Světovému summitu“ v Rio de Janeiru. Šlo o konferenci o udržitelném rozvoji, které se účastnilo 172 národních delegací a delegace z mezinárodních organizací a nevládních organizací. Problémy, které zde byly diskutovány byly shrnuty do čtyř základních směrů:

- Systematický rozbor postupů produkce, zvláště pak produkce zatěžující životní prostředí
- Možnost alternativních zdrojů energie
- Rozvoj veřejné dopravy ke snížení městského znečištění
- Růst spotřeby vody a její omezené zásoby

Byl zde znovu potvrzen problém rozdělení světa na sever a jih, kdy obě strany zastávaly rozdílná stanoviska. Rozvojové země se zaměřily na obhajobu „práva na rozvoj“ a vyspělé hovořily o „míře přiznání odpovědnosti“.

V rámci jednání byly přijaty tyto dokumenty:

- **Deklarace o životním prostředí a rozvoji**
Zavádí 27 principů k dosažení udržitelného rozvoje
- **Agenda 21**
Akční strategický plán snažící se dosáhnout sladění hospodářského a civilního rozvoje společně s ochranou životního prostředí
- **Základní principy o hospodaření s lesními porosty**

Také došlo k zavedení právně závazných smluv k podpisu:

- **Úmluva o biodiverzitě**
- **Rámcová úmluva Spojených národů o změně klimatu**
Cílem je stabilizace koncentrace skleníkových plynů v atmosféře na úrovni, která by měla předejít nebezpečným důsledkům interakce lidstva a klimatu
- **Úmluva Spojených národů o desertifikaci**

(Department of public information, 1997)

New York 1997 (Rio + 5)

Šlo o mimořádné zasedání Valného shromáždění OSN (**UNGASS**), konající se ve dnech 23 až 27. července. Cílem bylo zhodnotit plnění závěrů Summitu země v Rio 1992. Výsledkem bylo konstatování, že i přes

mezinárodní shodu a pokrok v implementaci opatření na ochranu životního prostředí, došlo ke zhoršení jeho stavu. Témata jednání byla rozdělena do čtyř skupin:

- Průřezové problémy – nedostatečná rozvojová pomoc a integrace environmentálních politik
- Problémy lidské populace – nekontrolovaný růst, nemoci a konflikty
- Podpora rozvoje důležitých environmentálních odvětví a omezování průmyslu
- Konkrétní problémy složek životního prostředí (Earth Summit + 5, 1997)

Miléniové rozvojové cíle

Jejich hlavní náplní jsou problémy v oblasti míru, bezpečnosti, lidských práv a udržitelného rozvoje, který byly stanoveny v deklaraci OSN k miléniu.

Soubor základních globálních cílů:

- snížení extrémní chudoby a hladu o polovinu
- dosažení základního vzdělání pro všechny
- prosazování rovnosti pohlaví
- snížení úmrtnosti dětí do pěti let o dvě třetiny
- snížení mateřské úmrtnosti o tři čtvrtiny
- zamezení šíření HIV/AIDS, malárie a tuberkulózy
- zajištění trvalé udržitelnosti pro životní prostředí
- posilování světového partnerství pro rozvoj s důrazem na pomoc, obchod a odpuštění dluhů

Dále došlo ke zpracování „Cestovní mapy“, jež navrhovala postup implementace schválených opatření do vládních politik. Celkově šlo jen o vytyčení cílů, které měly být rozvedeny v dalším světovém summitu v Johannesburgu (2002). (Šimíčková)

Světový summit v Johannesburgu (2002)

Před jednáním došlo k intenzivnímu průzkumu úspěchů dosavadních strategií, ze kterého byly určeny hlavní problémové oblasti. V průběhu jednání došlo k formulaci závazků, který měly zvrátit vývoj v problémových oblastech.

- Biodiverzita a řízení ekosystému
- Zemědělství
- Energie
- Klimatická změna
- Zdraví

Celkově byl summit kritizován za nesplnění očekávání a nedostatečné tlačení na splnění závazků z RIA 1992. Nedošlo ani na kritické hodnocení vývoje předchozích deseti let. Závěrem bylo uznáno, že z původní koncepce udržitelného rozvoje, došlo k odklonu k tvorbě dobrovolných výzev a závazků. (CENIA)

Klimatická konference v Paříži 2015

Bylo poprvé dosaženo cíle celosvětové dohody o snižování dopadů klimatických změn. Hlavním bodem jednání bylo globální oteplení a klimatické změny. Byl určen cíl snížit růst teploty o 2 stupně Celsia.

Výstupem byla Pařížská dohoda:

- Omezení růstu skleníkových plynů
- Omezení růstu globální teploty
- Zvyšování schopnosti reagovat a přizpůsobit se nepříznivým klimatickým jevům

Reference

CENIA. *Světový Summit o udržitelném rozvoji Johannesburg 2002.*

Department of public information. 1997. United Nations. *UN Conference on Environment and Development (1992).* [Online] 23. 5 1997. <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>.

Earth Summit + 5. 1997. United Nations. *Earth Summit + 5.* [Online] 1997. <http://www.un.org/esa/earthsummit/>.

IUCN. 1980. *Strategie zachování světa.* místo neznámé : IUCN, 1980.

Legislation.gov.uk. 2017. legislation.gov.uk. *Clean Air Act 1956.* [Online] 2017. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/4-5/52/enacted>.

Meadows, Donella H., Meadows, Dennis I. a Randers, Jorgen. 1972. *The Limits to Growth.* místo neznámé : Club of Rome, 1972.

Šimíčková, Marcela. *Environmentální politika.* Ostrava : Ostravská Univerzita.

WCED. 1987. *Our Common Future.* místo neznámé : UN, 1987.